

nice, Jevrejski almanah 1957—58, prati život i probleme 20 židovskih porodica koje su se poslije ponovnog pada Beograda pod Turke 1739. naselile u Zemun sve do austro-ugarske nagodbe. Pred smrt predao je Srpskoj akademiji nauka i umetnosti opsežnu monografiju: *Petrovaradinska graničarska regimenta*.

M. Valentić

9. U dubokoj starosti od 94 godine umro je 21. prosinca 1968. dr Tomo Matić, književni historičar, koji je po mnogim svojim radovima zavrijedio da mu hrvatska historiografija pokloni više pažnje nego što je to za njegova života uradila.

Rodio se 12. srpnja 1874. u Slavonskom Brodu a nakon gimnazijskih nauka, koje je polazio u Požegi, studirao je 1891—95. slavistiku i romanistiku u Beču, gdje je svojom tezom o Molièreu postigao 1896. doktorat. Isprva je kao profesor služio od 1895—1904. na srednjim školama u Zemunu i Splitu, a zatim je do kraja opstanka Monarhije 1918. bio urednik hrvatskog izdanja »Lista državnih zakona« u Ministarstvu unutrašnjih poslova u Beču. Pošto se vratio u domovinu, bio je 1918—21. direktor Klasične gimnazije a 1921—32. Trgovačke akademije u Osijeku. Iako je 1932. umirovljen, još je do 1937. vršio dužnost ravnatelja u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Od toga se vremena isključivo posvetio znanstvenom radu kojega se nije odrekao do posljednjih dana života. U bibliografiji njegovih priloga, koju je izradio A. Đamić (Iz hrvatske književne baštine, 1970), iz razdoblja od 1937—68. potječu prilozi pod br. 75—150 (uz rukopis Djelâ Vida Došena, pripremljen za tisak).

Osim kritički priređenih izdanja djela Petra Zrinskog (Stari pisci hrvatski 32, 1957), A. Kačića Miošića (isto 28, 1945), F. Grabovca (isto, 30, 1951) i M. A. Reljkovića (isto 23, 1916), te brojnih priloga u kojima je poglavito proučavao hrvatsku književnost XVII i XVIII st., s težištem na njezinu razvoju u Slavoniji nakon istjerivanja Turaka, Matić je u mnogim svojim radovima dao dragocjene priloge široj kulturnoj povijesti XVI-XVIII stoljeća. Među njima su najvažniji: »Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba«, (Rad JAZU 231 i 233, 1925—27, pristupačniji u knjizi »Iz hrvatske književne baštine«, 17—211); »Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije Preporoda« (Djela JAZU 41, 1945, 176) i »Slavonsko selo u djelima hrvatskih pisaca potkraj osamnaestoga vijeka« (Rad JAZU 324, 1962, preštampano u gore spomenutoj knjizi 293—375).

U prvoj raspravi, koju je izradio na temelju objavljene izvorne građe (Sanudo, Solitro, Ljubić i dr.) i djela hrvatskih pisaca od Marulića do J. Kavanjina (umro 1714), Matić je s mnogo kritički i brižljivo odabranih podataka prikazao društveni život u Dalmaciji pod mletačkom vlašću, iako je pri tom, po načinu književnih povjesničara, postupao samo deskriptivno. Uza sve to je, između ostaloga, dobro uočio klasno obilježje u djelima tamošnjih književnika, od reda plemićkoga porijekla, i antagonizam koji je puk odvajao od vlastele, bez obzira na njezino stvarno imućstveno stanje. S jednakom je

nepristranošću opisao i život katoličkog klera često izložen kritici književnika, i religiozne pojave tijesno povezane s društvenim prilikama, od crkvenih prikazanja do tužne sudbine mnogih vlastelinskih djevojaka, koje su bile primorane da se sklone u samostan. Poglavlja o Mlečanima i Turcima obiluju različitim podacima koji slikovito odražavaju mnoge značajne pojave svakodnevnog života, od trgovine robljem i podmitljivosti mletačkih službenika do muslimansko-kršćanske simbioze svoje vrste.

Knjiga o prosvjetnom i književnom radu u Slavoniji najpotpuniji je do danas prikaz te materije, dopunjen na kraju veoma korisnim »Biografskim i bibliografskim bilješkama« o pojedinim piscima (143—169). Historičar nalazi u njoj mnoštvo različitih podataka iz kulturnog života u širem značenju tog pojma, od kojih su za koncepciju hrvatske povijesti u cjelini osobito važni oni koji pokazuju da se Slavonija nakon oslobođenja od Turaka na različite načine opet uže povezivala s ostalim hrvatskim krajevima i susjednom Bosnom. Osim selidbenih struja, poglavito s područja Mletačke Dalmacije, i sve snažnije izmjene dobara koja je postepeno krčila put jedinstvenom nacionalnom tržištu, Slavonija se upravo u kulturnoj djelatnosti, koja se tada mogla odvijati gotovo samo u okviru crkve i religioznog života, sve više zbližavala s udaljenijim krajevima na zapadu i pogotovu sa Zagrebom kao najjačim prosvjetnim središtem. Nisu samo pojedini svećenici prelazili trajno u Slavoniju — književnik Vid Došen došao je 1754. u Požegu iz ninske biskupije — nego su požešku filozofiju i teologiju, do 1776. kada su one bile ukinute, polazili i klerici s područja senjske biskupije, a u Zagrebu su se štampala djela slavonskih autora pisana ikavskom štokavštinom, među njima i jedno iz Kanižlićeva pera.

Raspravu o slavonskom selu u književnosti iz kraja XVIII st. Matić je, dakako, izradio prvenstveno na temelju književnih tekstova, ali se uvelike koristio i objavljenim dokumentarnim materijalom. Pri tom je počeo morao ispravljati podatke u djelu F. W. Taubea (1777), kojim se povjesničari inače služe kao veoma pouzdanim izvorom. Iako je uspio da plastično prikaže život na tadašnjem slavonskom selu, ipak se i tom prilikom ograničio samo na opisni postupak ne ulazeći dublje u analizu uočenih pojava. Uza sve to ima i ovdje dobrih zapažanja, a osnovni klasni antagonizam jasno je istaknut. Pri tom je M. A. Reljković, unatoč njegovim prosvjetiteljskim nastojanjima, ocijenjen kao dosljedan branič postojećeg poretka u Krajini.

Dobar izbor iz djela slavonskih pisaca, popraćen korisnim »Pogledom na prosvjetni i književni rad u Slavoniji«, Matić je dao u knjizi »*Iz hrvatske književnosti u Slavoniji prije Preporoda*« (1942, 225).

Usporedo s književnošću Matić je sistematski istraživao i razvoj školstva u Slavoniji, a u vezi s njime proučavao i knjižnice, kazalište i dr. Među brojnim priložima te vrste treba napose istaći raspravu, koju je uglavnom izradio na temelju neobjavljene arhivske građe: »*Isusovačke škole u Požegi 1698—1773*« (Vrela i prinosi 5, 1935, 1—61).

Posebno značenje za hrvatsku povijest imaju njegovi radovi u kojima je objavio neke dokumentarne tekstove ili obradio neke historijske događaje odnosno ličnosti. Godine 1912. izdao je u njemačkom prijevodu Poljički statut (Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegowina 12 i posebno),

a 1914. objavio raspravu »*Der kroatische Schriftsteller M. A. Kuhačević und der Aufstand von Brinje*« (Archiv für slawische Philologie 35, 73—130; odnosi se na bunu krajišnika u Lici 1746). Vrijednih podataka ima u izvornoj građi koju je iznio u prilogama »*Iz mlađih dana Janka Draškovića*« (VZA 16, 1914, 1—29), »*Izvještaj austrijskoga političkoga emisara o Dubrovniku i njegovu balkanskom zaleđu iz god. 1805*« (Starine JAZU 37, 1934, 177—188; usp. o tom i članak pod istim naslovom u Rešetarevu zborniku, 1931, 165—173), te »*Pa-birci iz arhiva austrijske Polizeihofstelle iz godina 1797—1810*« (Starine 48, 1956, 45—62). U raspravi »*Josip Keresturi i njegovi pogledi na političke prilike poslije smrti Josipa II*« (Rad HA 270, 1941, 149—188) prvi put su u našoj historiografiji potanje prikazana dva latinska spisa značajna za shvaćanje hrvatskog plemstva u doba Francuske revolucije. U prvom od dva kraća priloga koja je objavio u II i III godištu ovog časopisa (1949. i 1950) Matić je prvi objasnio porijeklo osnovnih misli u spisu A. Mihanovića »*Reč domovini [...]*« (1815), otkrivši njegov predložak u jednom tekstu F. Algaro tija iz 1750 (HZ II, 177—183).

Jaroslav Šidak

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXV—XXVI

1972—73

Redakcioni odbor:

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Izdaje
Povijesno društvo Hrvatske
Zagreb